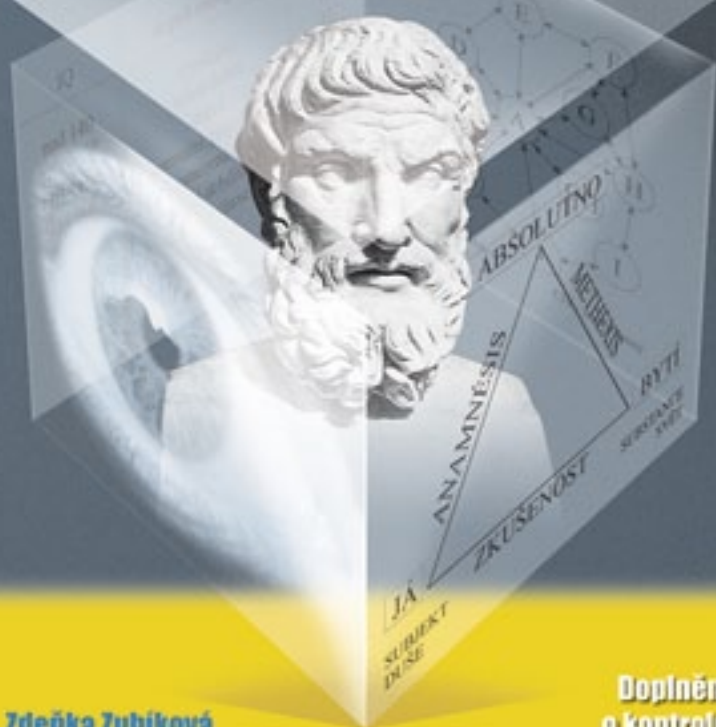

■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ pro střední školy ■ ■ ■ ■ ■

SPOLEČENSKÉ VĚDY

V KOSTCE

Zdeňka Zubíková
Renáta Drábová

**Doplněno
o kontrolní
otázky**

FRAGMENT

Společenské vědy v kostce pro SŠ

také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.fragment.cz

Další e-knihy v edici:

Literatura v kostce pro SŠ – e-kniha

Český jazyk v kostce pro SŠ – e-kniha

Čítanka I. k Literatuře v kostce pro SŠ – e-kniha

Čítanka II. k Literatuře v kostce pro SŠ – e-kniha

Čítanka III. k Literatuře v kostce pro SŠ – e-kniha

Čítanka IV. k Literatuře v kostce pro SŠ – e-kniha

Zdeňka Zubíková, Renáta Drábová

Společenské vědy v kostce pro SŠ – e-kniha

Copyright © Fragment, 2011

Všechna práva vyhrazena.

Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

OBSAH

Úvod	5
ESTETIKA	6
1. Estetika jako věda	6
2. Umění a umělecké dílo	6
3. Umění, krása a emoce	7
4. Umění a estetická funkce a norma	8
5. Přírodní a mimoumělecké estetické	8
6. Druhy umění	9
7. Umělecké slohy (styly)	9
8. Dějiny estetiky – vybraní autoři	10
ETIKA	18
1. Etika jako věda	18
2. Základní etické kategorie	18
3. Dělení etiky	20
4. Etické (a filozofické) koncepty a proudy	21
5. Současná etika	22
6. Dějiny etiky – vybraní autoři	22
NÁBOŽENSTVÍ A FILOZOFICKÉ PROUDY	26
I. Úvod do náboženství	26
II. Světová náboženství a filozofické školy	26
1. Hinduismus	26
2. Buddhismus	29
3. Konfucianství	30
4. Taoismus	30
5. Šintó (šintoismus)	31
6. Judaismus	31
7. Křesťanství	33
8. Islám	35
POLITOLOGIE	38
1. Politologie	38
2. Politika	42
3. Politický systém	43
4. Politický pluralismus	44
5. Politické strany	44
6. Systémy politických stran	45
7. Volby a volební systémy	45
8. Stát	47
9. Státní správa a samospráva	50
10. Občanská společnost	51
11. Ústavní vývoj v Čechách	52
12. Ústavní pořádek ČR	55
13. Ústava ČR	56
14. Lidská práva	56
15. Demokracie	57
16. Ideologie a politické doktríny	57
17. Mezinárodní vztahy	62
18. Mezinárodní politika	62
19. Mezinárodní organizace	63
20. Zapojení ČR do mezinárodních organizací	66
21. Diplomacie	67
22. Aktuální (dlouhodobé) globální problémy	67
23. Futurologie	68
FILOZOFIE	72
I. Úvod do filozofie	73
1. Definice filozofie, základní filozofické otázky	73
2. Základní filozofické disciplíny	73
3. Základní filozofické pojmy a problémy	74
4. Počátky evropské filozofie, vztah filozofie a mytologie	76
II. Historie evropské filozofie, filozofické školy, filozofové a jejich díla	77
1. Antika – počátky evropské filozofie	77

Obsah

2. Středověk	85
3. Renesance a humanismus	87
4. Reformace	89
5. Filozofie 17. století (filozofie evropského baroka)	90
6. Osvícenství	92
7. Imanuel Kant	96
8. Filozofie 19. století	98
9. Filozofie 20. století	102
10. Čeští myslitelé a filozofové	107
PRÁVO	114
1. Základy teorie práva	114
2. Občanské právo	119
3. Obchodní právo	122
4. Rodinné právo	125
5. Pracovní právo	126
6. Občanské soudní řízení	129
7. Správní právo	130
8. Živnostenské právo	131
9. Ochrana životního prostředí	131
10. Finanční právo	132
11. Trestní právo hmotné	132
12. Trestní právo procesní	134
13. Evropské právo	135
SOCIOLOGIE	138
1. Předmět a funkce sociologie	138
2. Vývoj sociologie	138
3. Sociologický výzkum a jeho metody	140
4. Příroda, kultura a společnost	141
5. Společnost a stratifikace (společenská struktura, otázka nerovnosti, třídy, vrstvy, majorita, minority, elita, masa)	143
6. Sociální agregáty, útvary a komunity	144
7. Sociální skupiny	145
8. Sociální interakce, komunikace, konflikty a kooperace	147
9. Socializace a sociální učení	147
10. Sociální pozice, role, status a prestiž	148
11. Normální a patologické ve společnosti, agresivita	149
12. Sociální změny, vývoj společnosti, společnost tradiční a moderní	150
PSYCHOLOGIE	152
1. Psychologie a její předmět, základní pojmy	152
2. Obory psychologie	152
3. Základní vývojové směry psychologie	153
4. Psychologie osobnosti	154
5. Učení a výchova	155
6. Psychické jevy	156
7. Fyziologické mechanismy psychiky	160
8. Psychohygiena a duševní poruchy	162
LOGIKA	166
1. Vymezení pojmů	166
2. Jazykové výrazy, usuzování	167
3. Argumentace a chybná argumentace	169
EKONOMIE	172
1. Stručný přehled dějin ekonomického myšlení	172
2. Ekonomie a ekonomika	174
3. Základní ekonomické pojmy	175
4. Základní principy ekonomických systémů, tržní systém	175
5. Peníze, měnová politika, banky a měnový systém	177
6. Národní hospodářství, úloha státu v tržní ekonomice	179
7. Člověk na trhu práce	180
8. Postavení české ekonomiky, mezinárodní ekonomická integrace	181
Klíč	184
Jmenný rejstřík	187

ÚVOD

Milí studenti!

Otevíráte tuto knihu patrně z důvodu blížící se maturity či přijímacích zkoušek na vysokou školu. Ale s knihou může pracovat každý, kdo se chce seznámit se společenskými vědami.

V čem vám může pomoci? Zpracovaly jsme pro vás základy estetiky, filozofie, etiky, náboženství, politologie, psychologie, logiky, práva, ekonomiky a sociologie.

Chtěly jsme, aby kniha byla přehledná, abyste se v ní dobře orientovali. K tomu by měla přispět i grafická úprava, ve které se střídá základní text s poznámkami.

Ty vás upozorní na konkrétní díla (často doporučená k přečtení), webové stránky, překlady termínů, vysvětlení základních pojmů, zajímavosti ze života jednotlivých osobností a perličky související s tématem.

Nesmíte zapomenout, že naše kniha představuje pouze základy jednotlivých oborů, doporučujeme ji používat v kombinaci s běžnými středoškolskými učebnicemi.

Některá témata se samozřejmě prolínají, to je nejen pro společenské vědy typické.

Proto jsme opakující se problematiku zpracovaly jen jednou, například pojednání o ústavním právu najdete v Politologii, v kapitole Právo se již nevyskytuje.

Za každou kapitolou najdete otázky, které prověří, jak pozorně jste studovali.

Správnost svých odpovědí si můžete zkontrolovat v závěru publikace. Zde najdete i jmenný rejstřík.

Vývoj jednotlivých společenských věd jsme dovedly do současnosti, snažily jsme se, aby všechny informace byly aktuální.

Avšak lidská společnost se neustále vyvíjí a přináší tedy do jednotlivých společenských věd nepřetržité změny. Je třeba je sledovat, především v oblasti práva (změny zákonů a vyhlášek), ekonomie, politologie.

Doufáme, že vás kniha bude inspirovat k hlubšímu studiu společenských věd, začtete se do některé z doporučených knih, zamyslíte se nad zajímavými myšlenkami a problémy.

V závěru naší předmluvy opisujeme ze stěny Apollónova chrámu v Delfách slova Solón, Tháleta z Milétu a Chílóna ze Sparty:

„Ničeho příliš.“

„Nevěř všemu.“

„Poznej sebe sama.“

... takže

... studujte s mírou

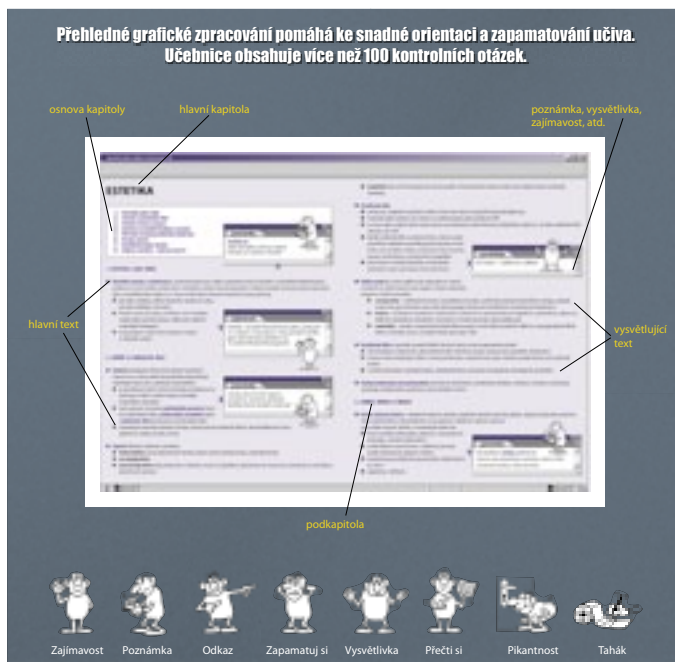
... informace si ověřujte

... a objevujte své schopnosti,
dovednosti a znalosti

Hodně sil do studia přejí autorky

použité značky

• = přibližně (u letopočtů narození a úmrtí)

ESTETIKA

1. Estetika jako věda
2. Umění a umělecké dílo
3. Umění, krása a emoce
4. Umění a estetická funkce a norma
5. Přírodní a mimoumělecké estetické
6. Druhy umění
7. Umělecké slohy (style)
8. Dějiny estetiky – vybraní autoři

poznámka

estetika je

vědní disciplína, která se zabývá krásným, je svázána s filozofií

1. ESTETIKA JAKO VĚDA

- **Estetika (nauka o estetice)** je souhrnný pojem pro vědu o působení jevů na člověka ve specifické oblasti krásna, prolíná se s teorií umění, avšak není s ní totožná, umění tvoří pouze jednu z oblastí estetiky (vnímanou jako nejrozsáhlejší a nejviditelnější), zabývá se i mimouměleckými oblastmi estetického, krásou přírody
 - jde také o lidskou reflexi vlastního vztahu ke světu, přírodě a lidským výtvorům
 - člověk vnímá, formuje a hodnotí svět z hlediska vzájemného poměru krásy, ošklivosti a dalších estetických kategorií
 - je propojena s obecnými vědami o umění a s filozofií umění

zajímavost

estetika - původně filozofická disciplína, postupně se vyvíjející v samostatnou vědu, počátek estetiky jako vědní disciplíny klademe do 18. století (Alexandr Baumgarten)

2. UMĚNÍ A UMĚLECKÉ DÍLO

- **Umění** je kategorie, která nemá přesně vymezené hranice (ty se mění podle úhlu pohledu jednotlivých estetických škol, ale i z pohledu historického)
 - je specifickou tvůrčí činností člověka zaměřenou na zobrazení vnější i vnitřní reality z hlediska estetického působení
 - tvoří jednotu tří prvků: **uměleckého procesu** (tvorba uměleckého díla), **uměleckého artefaktu** (dílo) a **působení díla** (konzumace uměleckého díla)
 - uspokojuje estetické potřeby člověka, přináší pocity estetické libosti, zprostředkovává nový pohled na všední stránku života
- **Umění** můžeme sledovat z pohledu:
 - **historického** (vývoj jednotlivých druhů umění, různé vnímání krásy, estetické teorie)
 - **sociologického**
 - **psychologického** (jde především o fantazii, invenci, nápaditost, představivost, které jsou zaměřeny na estetickou působivost výtvoru)

poznámka

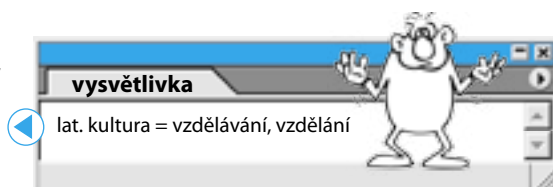
estetika zkoumá také tragično a komično, vznešeno, působení každodennosti, banalitu, nudu atd.

- **logického** (do umění zařazujeme výtvořiny patřící do jednotlivých druhů umění bez rozlišení jejich umělecké hodnoty)

■ Umělecké dílo

- zachycuje subjektivní pohled umělce, který nám tento svůj pohled zprostředkovává
- vnímáme jako reálnou věc, kterou si uvědomujeme jako umělecké dílo
- se chová jako zvláštní druh znaku, který nám předává určité informace (důležité je nejen to, co nám umělecké dílo ukazuje, ale i jak)
- každé umělecké dílo vyvolává emoce, které se jako specifické subjektivní prožitky projevují jako strach, hněv, soucit, láska, hrdost, stud, pocit viny, nenávist, humor, pocit krásy, vznešeného, tragického
- jiné emoce v totéž okamžik vidí divák, posluchač apod., jiné autor, jiné např. herec

- **Užité umění** je umění aplikované, dekorativní, umění, ve kterém je užitná funkce úzce spjata s funkcí estetickou můžeme rozlišit z hlediska:

- **vývojového** – umělecké řemeslo, manufakturní výroba, umělecký průmysl (návrhářství, design, způsob tvarování, povrchového vzorování atd.) spojující účelovost a funkčnost s estetickými hodnotami
- **funkce** – truhlářství, řezbářství, zámečnictví, čalounictví, vázání koberců, krajčářství, vyšivkářství, zlatnictví, sklářství, loutkářství, zbrojářství, zvonařství, výroba keramiky, užitá grafika atd.
- **materiálu** – výroba z organických látek (dřeva, papíru, kosti, kůže, textilních vláken), z anorganických látek (hlína, minerály, kovy), z umělých látek (porcelán, sklo)

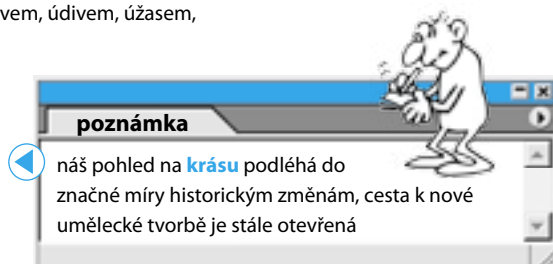
- **Umělecké dílo** je speciální produkt lidské činnosti, který nemá pragmatickou funkci

- část estetiky se zabývá tím, jak umělecké dílo vnímáme smysly, rozumovým aparátem, zkušeností
- hranice mezi uměleckým dílem a mimouměleckým estetickým je často rozlišena podle dominance estetické funkce
- v umění převažuje estetická funkce, následují funkce: poznávací, teologická, ideologická, praktická

- **Uměnověda (obecná uměnověda)** směřuje ke konkrétním uměleckým druhům, směrům a žánrům a teoreticky zastřešuje problematiku společnou všem druhům umění

3. UMĚNÍ, KRÁSA A EMOCE

- **Krásy, krásné, krásno** - základní kategorie estetiky vyjadřující kladný estetický zážitek, nejvyšší estetickou hodnotu, něco výjimečného a mimořádného, co je spojeno s obdivem, údivem, úžasem, co je nějak výrazné, ideální, co způsobuje radost ap.
- krásy je někdy viděna jako „jednota v rozmanitosti“, jindy jako „zřetelná dokonalost“
- podle Platóna souvisí krásy s nádhrou pravdy, podle Aristotela je spojena s řádem
- prožitek krásy je důkazem bytostného sladění člověka a bytí
- opakem je ošklivost

Estetika

4. UMĚNÍ A ESTETICKÁ FUNKCE A NORMA

- umění plní řadu funkcí – estetickou, poznávací, vzdělávací, zábavnou, magickou, sdělovací, propagační, argumentační, náboženskou, morální, socializační, katarzní, slavnostní, dekorativní, dokumentární, vyjadřovací, užítkovou, zobrazovací, pragmatickou, ekonomickou atd. atd.
- estetickou funkci** můžeme chápat jako neužitečnou, nekonkrétní, prázdnou (bezpříznakovou), ale teprve ona strhává naši pozornost na sebe sama, na to, jak je dílo umělecko – esteticky ztvárněno
- každý umělecký systém** má své normy, ty vznikají v průběhu života společnosti (v jednotlivých sociálních vrstvách), mají tendenci prosazovat se jako stálé a obecně platné (generační hodnoty, skupinové hodnoty)
- umělecké normy** jsou průběžně uměleckými díly porušovány a normativní estetika, která vynucuje dodržování ustálené estetické normy, je chybná
- pevný základ estetických norem můžeme odvodit z tzv. **antropologické konstanty**, která shrnuje naše fyzické a duševní základy

vysvětlivka

existuje také mnoho podob **ošklivosti** jak v přírodě, tak v lidských výtvorech a vztazích, v umělecké tvorbě však nemusí jít o neměnný protiklad, **avantgardní díla často chtějí šokovat** veřejnost ošklivostí, jde-li o hodnotné umělecké dílo, vnutí nám autorovo pojetí ošklivosti (hrůzy) jako novou uměleckou krásu

poznámka

kýč chápeme jako cosi nepatřičného, pokleslého, nespočívá v úrovni provedení, ale v podbízivosti vkusu a zájmu, vyvolává emoce (nostalgie, soucit, sentiment), pracuje s předimenzovaností a transparentností

5. PŘÍRODNÍ A MIMOUMĚLECKÉ ESTETIČNO

- estetično je předmět, který zkoumá estetika, krása však neexistuje nezávisle na nás, vše, co nás obklopuje, posuzujeme, to se týká i předmětů mimouměleckých a přírody
- esteticky kladně jsou hodnoceny např. krystaly minerálů, sněhové vločky (z anorganické přírody), a květy rostlin, rostliny, plody, zvířata, lidské tělo (z přírody organické)
- esteticky nás uspokojují především jednotou ve své nekonečné rozmanitosti
- náhledy se však historicky mění (klasicismus – požadavek řádu, romantismus – požadavek rozmanitosti, „divokosti“ přírody)
- estetický přístup se prosazuje i při vytváření přírody člověkem, při stavbě sídel, obydlí, péči o tělo, kombinování oblečení, stolování, chování, zdobení atd.
- kromě funkčnosti se projevuje barevné sladění, zdobnost, ladnost atd.
- s hmotnou kulturou souvisí rozvoj řemesel
- s duchovní kulturou souvisí magické rituály, rituály vůbec, řeč a komunikace

6. DRUHY UMĚNÍ

- umělecká díla jsou zvláštním způsobem sdělení, každý způsob sdělení má vlastní repertoár výrazových prostředků (hudba např. melodii, barvu, zvuk hudebních nástrojů, harmonii, rytmus)
- především od 20. století dochází k vzájemnému propojování uměleckých druhů
- v uměleckém systému je obsažen řád, v každém druhu umění je několik systémových vztahů (subsystémy), v konkrétním uměleckém díle je pak některá systémová složka dominující

Člení se na základě:

- použitého materiálu (hmota, barva, zvuk, slovo)
- podle smyslu, k němuž se umělecký obraz obrací (zrak, sluch, dotek)
- podle utváření obrazu:
 - umění prostorová – malířství, sochařství, architektura
 - umění časová – hudba, slovesné umění
 - umění prostoročasová – tanec, divadelní, filmové a televizní umění
- podle vztahu k jevové skutečnosti (umění zobrazující, umění nezobrazující)
- podle vztahu k mimoestetickým, praktickým funkcím (umění volné, umění užité)

7. UMĚLECKÉ SLOHY (STYLY)

- **umělecký sloh (styl)** je souhrnem charakteristických vlastností obsahových a formálních, společných uměleckým dílům
 - určité historické epochy (historické slohy)
 - určitého teritoria nebo národa (národní slohy)
 - určité školy, autora (osobní sloh)
- **umělecký směr** je obdobou uměleckého slohu, ale v menším měřítku a kratším časovém úseku, termín se používá především pro moderní umění

Umělecké slohy (styly) a směry

Románský sloh	Pointilismus	Futurismus
Gotika	Secese	Surrealismus
Renesance	Fauvismus	Abstraktní expresionismus
Manýrismus	Art Deco	Pop Art
Baroko	Expresionismus	Minimalismus
Rokoko	Die Brücke	Postmoderna
Neoklasicismus	Der Blaue Reiter	Magický realismus
Romantismus	Bauhaus	
Realismus Symbolismus Impresionismus	Kubismus Suprematismus Konstruktivismus	
Post-impresionismus	Dada	

poznámka

každá klasifikace umění je vždy jen přibližná a nedokonalá, počátky umění sahají do pravěku; pravděpodobně nejstarší je tanec a pravěké výtvarné umění, umění se vyvíjí a diferencuje až do současnosti; vznikají nové druhy, nová odvětví, umělecké styly a umělecké programy

Estetika

8. DĚJINY ESTETIKY – VYBRANÍ AUTOŘI

■ Antika

- od starověku se lidé zamýšleli nad pojmy krása a umění, tyto úvahy tehdy spadaly do oblasti filozofie a najdeme je v knihách řeckých filozofů
- první úvahy o kráse se objevují v učení **pythagorejců**, kteří v hledání krásy docházejí k definování krásy jako harmonie, která je dána číselnými vztahy, krásnou poměrností nacházejí nejen ve tvarech, ale i v lidské povaze a vlastnostech, ve vesmíru
- Sókratés** uvažoval o kráse konkrétněji, stanovil základy racionální analýzy umění rozlišováním cíle a prostředků (všechna řemesla a umění jsou jen prostředky pro dosažení nejvyššího cíle – moudrosti), krása není absolutní, je vždy ve spojení s dobrem a užitečností, tělesná krása není skutečná, není-li doprovázena současně i šlechetnou duší (tzv. **kalokagathia**)
- Platón** (5.–4. st. př. n. l.) bývá považován za zakladatele estetiky, úvahy o absolutní kráse zapsal v dialogu **Hippias větš**, ve kterém oddělil krásu od smyslového světa, krásné je to, co je vhodné, ale věc je krásná tehdy, jeví-li se takovou všem a vždy, krásné je příjemné, barvy a tvary mají podíl na kráse, je v nich přítomna, krása je spolu s dobrem a moudrostí vlastností boží, povznáší duši, láska ke kráse je nejbližší lásce k bohu

zajímavost

kalokagathia = ideál spojení krásy a dobra v jednom principu, který určuje výchovu člověka, ale i tvorbu a posuzování uměleckých děl

poznámka

podle Platóna je základem umění napodobování smyslového světa, který je sám zase napodobením světa idejí (nápodoba nápodoby – mimésis miméseós)

zajímavost

Platón vidí podstatu krásy v přírodě, v jednoduchosti a pravidelnosti, nejvyšší krásu vidí v ctnosti

- Aristoteles** (4. st. př. n. l.) také chápe umění jako druh napodobování, bere ho jako činnost tvůrčí, umění podle něj vzniká vynalézavým napodobením přírody a dovršuje to, co příroda započala, umění vyvolává v člověku silné city, které mají očištný, zušlechťující vliv (katarze), neboť osvobozují duši od záporných vášní a afektů a tím obnovují rovnováhu a harmonii, úvahám o kráse a umění věnoval spisy **Poetika** a **Rétorika**
- Vitruvius** (architekt konce 1. stol. př. n. l.) přisuzoval nejvyšší hodnoty principu symetrie, vidí v umění dvě složky: řemeslnou a rozumovou, vytvoření uměleckého díla patří jen odborníkovi, ale rozumět mu může každý vzdělaný člověk, napsal knihu **10 knih o architektuře**, která ovlivňovala ještě architekturu renesanční
- Plotínos** (3. st. n. l.) ve svém díle **Enneady** rozvinul myšlenky o stupňovitosti krásy od pozemskosti až k absolutnu (od člověka k Bohu), nad krásu staví mravní dobro, jeho úvahy měly velký vliv na malířství, jehož principy převzalo i malířství křesťanské (zobrazované postavy byly izolovány od okolí, byla odstraněna plastičnost, každý předmět byl zobrazen ve skutečné velikosti atd.)
- epikurejci hodnotu krásy a umění viděli v rozkoši, kterou poskytují
- skeptici bojovali proti estetice jako vědě: „Existuje krása a umění, ale neexistuje pravdivá věda o kráse a umění.“

Počátky středověku

- jsou na jedné straně postiženy tzv. obrazoborectvím, které zatracovalo jakékoli umění (obrazy byly považovány za modly), které prý pochází od ďábla, omezováno bylo především divadlo
- některé osvícenější směry však umění hájí, chtějí využít umění k propagaci křesťanství
- **Aurelius Augustinus** (4.–5. st. n. l.) vidí jako podstatu krásy vztah mezi lidským a božským, nejkrásnější obrazec je kružnice, protože ukazuje boží nekonečnost a věčnost, vše na zemi i na nebi je vyváženo a harmonicky odstupňováno, nejvyšší krásou je bůh sám, ze starověké estetiky převzal tezi o objektivnosti krásy, pravidlo, které stanoví, že je-li něco krásné, je určeno náležitým vztahem částí, rytmem

poznámka

podstatnou roli hraje v umění středověku barevná symbolika a světlo

poznámka

podle Aurelia Augustina stojí za krásou tvary, za tvary míry a za mírami, proporcemi čísla

Vrcholný středověk

- základem celé gotické kultury je spiritualismus, tj. představa ideálního nebeského světa a víra v jeho existenci
- gotika vytváří systém, ve kterém má každá maličkost své určené místo v hierarchii, společným principem je univerzální harmonie naplňující celý svět a jejím základem je stále zásada číselné harmonie
- gotický umělec neusiloval o vyjádření skutečnosti, která ho obklopovala, ale o postžení univerzálního řádu, který vdechl světu stvořitel
- výjimečná je estetika cisterciáckého řádu (rozvíjí především architekturu) a estetika Charterské školy
- **Tomáš Akvinský** (13. st. n. l.) v poznání krásy přisuzuje značnou úlohu lidskému subjektu, kromě absolutní krásy boha existuje i relativní krása zjevená ve věcech, které bůh stvořil, krása světa je symbolem krásy boží, nejvyšším uměním je umění kontemplace (rozjímání), v němž duše vidí Boha
- **Cennino Cennini** (14. stol.) napsal **Knihu o umění středověku**, v níž popsal malířské a sochařské techniky i přípravu umělce před tvorbou, pojednává v ní i o filozofii výtvarného řemesla

poznámka

podle T. Akvinského je faktorem krásy proporce, která odpovídá cíli, přirozenosti, podstatě nebo formě věci

odkaz

mezi nejvýznamnější představitele renesanční estetiky patří: **M. Ficino, L. Battista Alberti, Leonardo da Vinci, Michelangelo Buonarroti a A. Dürer**

Renesance (14.–16. století)

- renesance se myšlenkově obrací k antice, ale středověk zcela neodmítá, do náboženského systému jen zasahuje materialistická (přírodní) věda
- jedinec se stává zdrojem hodnot a měřítek, je kladen větší důraz na subjektivitu estetického prožitku, estetická libost vychází ze subjektu a je reakcí subjektu (vnímatele)
- umění stojí výš než příroda, umělecké dílo není jen kopií přírody, ale její nápodobou (mimésis)
- návaznost na středověk vidíme i ve volbě témat, náboženská tematika stále převládá, přesto však renesanční umělecká díla oslavují pozemský život
- umělci přebírají antický názor o jednotě v rozmanitosti, snaží se o harmonické vyjádření fyzických a psychických sil člověka

zajímavost

pozdní renesanci tvoří tzv. manýrismus (někdy je uváděn i jako samostatný obor)

Estetika

- jedním ze základů estetiky se stává nauka o proporcích vztahu k rytmu a harmonii

17. století (baroko a klasicismus)

- je dobou, kdy výtvarné umění, architektura a hudba jsou označovány jako tvorba **barokní**, a přitom nemají vlastní barokní estetickou nauku
- baroko klade důraz na dynamismus, efektnost, barevnost a světlo, přiklání se k masovosti, vedoucím uměleckým stylem je divadlo a opera
- filozofové a vědy té doby byly v příkrém rozporu s výrazovými prostředky barokní kultury
- **klasicizující** estetika učí, že krása je objektivní, je vlastností reálných předmětů (ne našich reakcí na ně), krása závisí na dobrých proporcích, zachování míry, harmonie forem, krásu vnímáme smysly, ale nejdůležitější je při jejím ocenění rozum, krása je přítomna v přírodě i umění, příroda je umění vzorem, umění ji však může převyšovat, protože si z ní vybírá, umění se má řídit pravidly, vzorem vrcholného umění jsou díla antická, vedoucím uměním této epochy je architektura
- **René Descartes** i v umění zdůrazňuje funkci rozumu, vyzdvihuje schopnosti subjektu, a to v tvorbě, ale i v poznávání krásy, ke kráse musíme přistupovat pomocí smyslové analýzy (tím spojují krásu s libostí)
- **Nicolas Boileau** vychází z Aristotelovy estetiky, klade důraz na srozumitelnost, dílo je krásné tehdy, plní-li společenskou funkci
- **Pierre Corneille** tvrdí, že umění závisí na vnímání a má očištnou funkci (katarze)
- **Francis Bacon** se zabývá estetikou ve svých spisech **O kráse a Nová Atlantida**
- **Thomas Hobbes** učí, že krásné je to, co je užitečné, a užitečné je to, co je svobodné, vyzdvihuje úlohu fantazie, která nutí rozum k činnosti, klade důraz na pěstování osobnosti prostřednictvím vkusu

18. století (osvětenství)

- se snaží vše rozumově vysvětlovat (především na základě faktů a zkušeností, ne již jen pomocí rozumové spekulace)
- v umění se uplatňuje po barokizující a klasicizující linii i **rokoko**, na konci století se začíná formovat **romantismus**
- vzniká nová vědní disciplína – estetika – jejím zakladatelem je Němec **Alexandr Gottlieb Baumgarten** (1714 – 1762), který ve svém díle **Aesthetica** tento obor pojmenoval, ale rozebral i otázky související s vymezením oblasti estetiky, za nejbohatší model pro umělce považuje přírodu, dokonalost chápe jako jednotu v rozmanitosti (tzv. unitas multiplex)

Německo

- **Johann J. Winckelmann** byl zakladatelem moderní archeologie a velkým znalcem antického umění, jeho kniha Dějiny umění starověku se stala základem teorie klasicismu
- **Gothold E. Lessing** ukazuje, že každý žánr má svá specifika, která určují jeho možnosti, je zakladatelem kritiky umění
- **Immanuel Kant** pokládal teorii umění za zprostředkující článek mezi citem a rozumem

pikantnost

teorii barokní estetiky se zabývali někteří umělci: např. **P. P. Rubens**, **G. L. Bernini**

poznámka

typickými klasicistními díly jsou divadelní hry **Jeana Racina**

poznámka

krása je podle Descarta vztah našeho úsudku k nějakému předmětu

poznámka

zakladatelem moderních dějin umění je J. J. Winckelmann (1717–1768)

poznámka

podle Kanta musí být umění odděleno od užitečnosti, tím vyloučil z umělecké tvorby řemesla

- teorii poznání rozvíjí v díle **Kritika čistého rozumu**, kde se zabývá transcendentální estetikou, snaží se o poznání smyslových forem a jejich vztahu ke zkušenosti
- v **Kritice soudnosti** klasifikuje pojem krásna v rámci estetického systému, estetické soudy jsou podle něj založeny na emoci, mají hodnotu obecnou, ne však objektivní, ale čistě subjektivní
- umění jakožto výsledek svobodné činnosti, umělecké hry představ Kant rozdělil na **umění slovesné** (řečnictví, básnictví), **umění výtvarné** (sochařství, stavitelství, malířství), **umění krásné hry počítků** (hudba)
- jeho představa autonomnosti umění je zbavuje společenského smyslu a poslání
- z jeho díla také vyčteme názory o vlivu krásy na lidskou osobnost, čímž prokazuje příbuznost krásy a dobra
- jeho estetika je výhradně popisem struktur uvnitř subjektu, není žádné krásno, krásna sama o sobě, je pouze nějaká reakce subjektu, pokud vypovídáme, že něco je krásné, vypovídáme pouze o sobě a nikoli o předmětu
- **Johann G. von Herder** požadoval přísné estetické hodnocení, které se nemůže spokojit s dosavadními teoriemi, krásna není v teorii, ani v logice, jeho pojetí tedy závisí na subjektivním posouzení, vychází z člověka a spěje k poznání člověka, byl jedním z prvních autorů, kteří začali interpretovat umělecké jevy historicky, vnímat krásu může jen vyrovnaná duše
- **Johann Wolfgang Goethe** se snažil o postižení krásy jako nejpřirozenější věci na světě, tvůrčí proces považoval za hru, v níž se příroda a umělec vzájemně předstihují v činech, vítězí oba, krásna je náhodný, nevypočitatelný jev, neoddělitelný od našeho života
- **Friedrich Schiller** se snaží nahradit „subjektivní“ koncepci krásy „objektivní“, krásna je podle něj svoboda, umění má současně i vychovávat
- **Anglie**
- **Anthony Ashley Shaftesbury** chápe estetiku a etiku jako jednotu, dobro a krásna poznáváme morální složkou své osobnosti, objevil význam krásy pro mravní vývoj a výchovu lidské společnosti
- **Edmund Burke** tvrdí, že vnímání krásy je projevem nikoli rozumu, ale vášně, zdůrazňuje roli instinktu, který je na rozumu nezávislý
- **Francie**
- **Denis Diderot** své první názory o estetice publikoval v **Encyklopedii** v hesle „krásna“, hlavním úkolem krásy je vzbuzovat vzrušení, dojetí
- **Jean J. Rousseau** vyzýval k uplatnění přirozeného citu, umění hodnotí kladně, je-li citové, vzbuzuje-li emoce

pikantnost

za nejemělečtější dílo považuje Kant arabesku, ornament, který nenese žádný význam

poznámka

nejvýznamnějším výsledkem Herderových estetických úvah je kniha **Ideje o filozofii dějin lidstva**

poznámka

J. W. Goethe: **Nauka o barvách** (vychází z psychologického pojetí)

odkaz

Schiller: **Listy o estetické výchově člověka**

přečti si

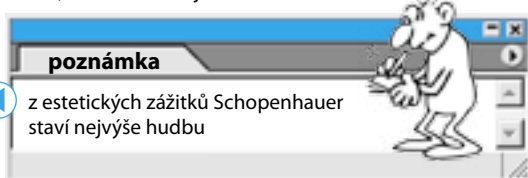
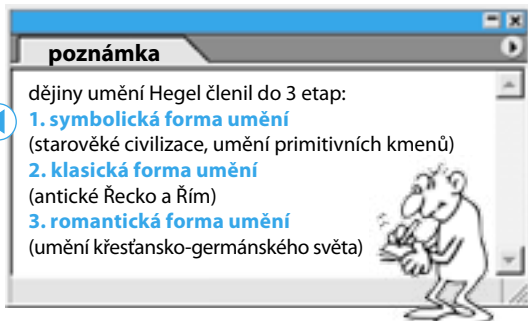
Diderot: **Pojednání o kráse**
 Voltaire: **Esej o epice**
 Schiller: **O naivním a sentimentálním básnictví**

Estetika

1. polovina 19. století (romantismus)

- během první poloviny tohoto století se rozvíjí **romantismus** - kladl důraz na emocionalitu, na nitro člověka, na smysly a vůli, hlásá právo na vášeň, na originalitu, vnáší do umění dynamičnost proti předchozí státnosti, stal se opozicí proti klasicismu
- oproti osvícenskému kosmopolitismu jsou zdůrazňovány jednotlivé typické vlastnosti národů, „objeven“ je rytířský středověk, pohanské historie, mytologie, lidové pohádky, exotika
- **Georg Wilhelm Friedrich Hegel** stavěl na nejvyšší stupně sebeuvědomování umění, náboženství a filozofii, filozofie stojí nejvýše, protože umění je vázáno na smyslovou stránku člověka, je chápáno jako nositel ideje, krása má funkci poznávací, krása a pravda se příliš neliší, krása je idea jevící se smyslům, pravda je idea jevící se rozumu
- **William Wordsworth** vystupuje s názorem, že umění je spjato s filozofií, umělec je prorok a mudrc, umělecká pravda je pravdou citu
- **Victor Hugo** odmítá hierarchizaci historických stylů a žánrů, takový postup ničí umělecké dílo, dílo se nemá řídit podle současných norem, protože ty jsou jen odrazem stavu společnosti, krása a umění jsou nadčasové
- **Arthur Schopenhauer** tvrdí, že při vnímání uměleckého díla umlkají pudy a duše člověka se cítí osvobozena, umění osvobozuje od vůle a pozorovatel se stává pouhým okem vidoucím svět zcela čistě, subjektivně

2. polovina 19. století (realismus)

- myšlenky o dominantním postavení přírody v umělecké tvorbě daly vzniknout **realismu** a později **naturalismu** (naturalistická etika vrcholil v díle **E. Zoly**, který zdůrazňuje pravdivost uměleckého obrazu)
- **Hippolyt Taine** učí, že umění je produktem prostředí, kde se rodí, umění má zobrazovat to nejpodstatnější daného objektu
- **Friedrich Theodor Vischer** se odklání od metafyzického pojetí estetiky, umění je podle něj uvědomělá organizace náhody, objekty jsou krásné, protože odpovídají estetickým zákonům, umění vzniká jako koordinace estetických zákonů a rozumu
- **Johann Friedrich Herbart** se soustředil na formu a její strukturu, krásno je obsaženo v pouhé bezobsažné formě, objektem estetických soudů je forma, nikoli obsah, on i celá jeho škola se snažili najít základní zákony tvaru, uspořádání, barvy, rytmu, krása a umění pak pozbývají svůj skrytý ideový význam, přestávají být symbolem
- **Friedrich Nietzsche** říká, že umění je odrazem života, rozvíjením životních sil pomocí obrazů, umělecká tvorba sama je únikem od pozemské reality, od pravdy
 - v roce 1871 napsal dílo **Zrození tragédie z ducha hudby**, ve kterém své pojetí estetiky demonstruje na výkladu antiky, ve které působí dva principy: **dionýsovský** (opojení, extáze, hudba) a **apollinský** (míra, uměřenost, harmonie, divadlo)
- **Gustav Theodor Fechner** založil psychologickou experimentální a sociologickou estetiku, rozvinul metody volby, tvorby, použití, těchto metod použil při zkoumání, zda tzv. zlatý řez má zvláštní estetickou hodnotu, sestavil šest zákonů estetické libosti

■ 1. polovina 20. století

- **fenomenologická estetika** nabízí estetice metodu uvědomování si vnímání a popisování vnímání a prožitku jednotlivých uměleckých děl
- **psychoanalýza** a estetika jsou v působení **S. Freuda** propojeny, jeho metoda analýzy snu připomíná interpretaci uměleckého díla, jejichž smysl není určitelný a popsitelný jednoznačně
- **Carl Gustav Jung** pracoval s pojmem archetyp (který ukládal jako předobraz – motivy opakující se v pohádkách, mýtech a jako komplexně nevědomý fenomén, který nelze nijak racionálně vysvětlit), pro estetiku jsou důležité jeho rozbor symbolu v uměleckém díle
- **Benedetto Croce** nevycházel ve své metodě z problému uměleckého vnímání, ale naopak z uměleckého tvoření, nejdůležitější je niterná vize, výraz, tedy ne něco konkrétního, pevného, všechny umělecké druhy splývají v jedno, teprve potom každý duševní výraz musí spontánně dojít ke své technice, estetiku ztotožňuje s lingvistikou, obě vědy totiž studují výraz

poznámka

na Freudových poznámkách byl založen také surrealismus

poznámka

Croce připouští, že umělcova intuice je už částečně propojena s určitou technikou

přečti si

B. Croce: **Estetika jako věda o výrazu a všeobecná lingvistika, Breviř estetiky**

- **Ernst Cassirer** rozpracovává pojem symbol v umění, krása je podle něj vždy symbolem, umění je nejvyšším stupněm symbolizace
- **Herbert Read** zkoumal vliv umění na vývoj jedince, ve svých dílech **Výchova uměním, Umění a společnost, Smysl umění, Filozofie moderního umění** vidí smysl v návratu k čistému dětskému vnímání, k intuici

■ 2. polovina 20. století

- **tendence realistické se střídají s abstraktními**, umění více než kdy jindy popírá tradiční postupy, hledá nové vyjadřovací formy, charakteristická je dynamika
- myšlenkový proces umělce už je sám uměleckým dílem
- umělci se snaží tvořit díla proměnlivá, mnohoznačná, moderní umění chce být uměním významů a poselství
- **marxistická estetika** vychází z Marxova učení o tom, že není účelem intelektuální aktivity světa porozumět, ale změnit ho, tato estetika orientovala svůj zájem na zkoumání praktického účinku umění, umění je předmět, stejně jako jiný výrobek, tato estetika požaduje realistické zobrazení skutečnosti, postupně připojuje požadavky stranickosti a lidovosti
- **existencialismus** a jeho estetika učí, že umělec je ten, kdo vidí život z hlediska jeho originality a jedinečnosti, existenciální umělecké dílo se rodí v rozhodnutí, že zobrazovaná realita života nesmí být poničena zásahem rozumu, jenž by ji „vysvětlil“, tedy pojmově zařadil, zobecnil, toto umění hovoří o absurditě lidského života, ono samo je absurdní
- **strukturalismus** pracuje s pojmy:
estetická funkce (činí z věci, která je jejím nositelem, estetický znak, tzn. estetická funkce označuje schopnost

poznámka

umělec podle **Sartre** (existencialismus) vnucuje své sny společnosti, mstí se na ní, mučí ji, publikum má z toho potěšení, umělecká díla jsou pasti, které nutí diváka, aby si představoval, aby se „nakazil jedem autora“, v tom okamžiku se autor sám uzdravuje, prožívá jakousi katarzi (očisťuje se umělec, nikoli publikum)

